MANIFESTĂRI POLITICE ALE POPULAŢIEI ROMÂNEŞTI DIN BIHOR ÎNTRE 1870—1905

de

VIOREL FAUR

MIHAI APAN

Prin instaurarea sistemului dualist austro-ungar de guvernare s-a inaugurat o epocă caracterizată prin accentuarea asupririi naţionale a populaţiei româneşti din Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş şi Bucovina. Pe parcursul deceniilor a fost concepută şi perfecţionată o politică sistematică de deznaţionalizare împotriva căreia au acţionat, cu fermitate şi dîrzenie, personalităţile şi instituţiile româneşti, sprijinite de ţărani şi muncitori, care vor deveni suportul mişcării naţionale. Lupta pentru apărarea fiinţei naţionale cîştigă o cuprindere socială tot mai largă, prin aderenţa conştientă a locuitorilor din sate la obiectivele acesteia. Se configurează, ca o necesară replică la atitudinea şi scopurile urmărite de guvernanţi, forme puternice de rezistenţă naţională, de la cele politice — care devin pregnante din anul 1881, cînd se constituie Partidul Naţional Român — şi pînă la cele culturale. Manifestările populaţiei româneşti aveau echivalenţa unor încercări de anihilare a măsurilor oprimatoare, menite să contribuie la întărirea solidarităţii naţionale, premisă pentru realizarea unităţii politice.

Ca parte integrantă a luptei pentru drepturi naţionale, acţiunile populaţiei româneşti din Bihor sînt expresia unui fenomen general, dar şi un efect al realităţilor locale, cunoscut fiind faptul că ea a fost mai expusă manevrelor unor autorităţi decise să-i restrîngă posibilităţile de afirmare cultural-politică.

Încă din anul 1869 s-a pus problema organizării mişcării românilor bihoreni, în sensul de a fi concentrate eforturile şi a se dispune de o conducere unitară. Era un semn al evoluţiei de la stadiul manifestărilor izolate la cel al existenţei unui for central care să conceapă un program, fiind evidentă tendinţa de sincronizare cu constituirea de partide naţionale în Banat şi Transilvania, deci încercîndu-se o experienţă similară, de proporţii mai modeste. Bihorenii vor fi, ca şi bănăţenii, adepţii activismului politic, deci ai participării la alegeri şi, prin deputaţii proprii, la viaţa parlamentară. Aceasta era una din formele acceptate de luptă pentru libertate şi drepturi naţionale. De aceea, mărturiile documentare inedite pe care le prezentăm în lucrarea noastră se referă şi la atitudinea

românilor bihoreni, a intelectualilor și a țăranilor, în timpul campaniei de alegeri.

Într-un raport al comitatului Bihor, trimis Ministerului de interne la 26 iulie 1871, se menționa faptul că „românii din comitat s-au separat (de celelalte forțe politice — n.n.), cu întreaga lor partidă (națională — n.n), și au alcătuit o organizație politică (proprie — n.n.), care are ca scop — cu ocazia organizării activității comitatului — să afirme interesele și influența românilor“[1] în viața socială și în administrația locală. Într-adevăr, la 13 iulie 1871, a avut loc în Oradea o „conferință politică“ a fruntașilor și intelectualilor români din Bihor, cu care prilej s-a constituit *Reuniunea politică națională* a acestora și a fost ales comitetul ei central, format din 25 membri. Au fost, totodată, aprobate statutele reuniunii și s-au stabilit cele cinci subcomitete ale ei, pentru fiecare cerc administrativ cîte unul[2]. Sesizînd aceste demersuri organizatorice, organele administrative orădene erau convinse că ele vizau mai cu seamă participarea activă a românilor la alegeri, susținînd deputați naționali și devenind astfel o grupare politică de neignorat, care nu se înregimenta manevrelor abile ale guvernanților, interesați să cîștige candidații lor alegerile, chiar și în acele părți unde populația românească era evident majoritară. Ca atare, funcționarii administrativi își informau, cu promptitudine, superiorii în legătură cu solidaritatea populației românești, care era decisă să trimită în parlament numai reprezentanți ai ei, capabili să revendice drepturi naționale și să o apere împotriva atîtor nedreptăți. „În circumscripțiile electorale Beiuș, Ceica, Aleșd și Tinca — se preciza în amintitul raport —, românii ortodocși sînt în majoritate și este fără îndoială că vor alege deputați ai naționalității române“[3].

La 8 februarie 1872, o altă corespondență administrativă comunica date precise despre propunerile de candidați ale românilor. Aflăm astfel că Alexandru Roman și-a depus din nou candidatura în circumscripția electorală Ceica, „din partea partidului național român“, precum și Du-

---

[1] Arhivele Statului Oradea (în continuare: Arh.St.O.), *fond Prefectura județului Bihor*, Inv. 25, dos. 2/1871, f. 10—11.

[2] *Familia*, 1871, nr. 28, p. 333; Viorel Faur, *Aspecte ale luptei românilor din Crișana pentru drepturi naționale (1849—1914)*, în *Cumidava*, (Brașov), 1979—1980, p. 218—219; Blaga Mihoc, *Reuniunea politică a românilor bihoreni (1871)*, în *Familia*, 1983, nr. 8, p. 9.

[3] Arh. St. O., *fond Prefectura județului Bihor*, Inv. 25, dos. 2/1871, f. 10—11. Consemnăm și împrejurarea că într-un alt raport al comitatului Bihor, trimis la 27 iulie 1871 Ministerului de justiție, se dădeau referințe favorabile despre Beliczay János (numit președinte al tribunalului din Beiuș), care „nu va încuraja tendințele naționalității române. *Dacă ar fi fost numit un român* (ceea ce ar fi fost absolut firesc, deoarece preponderența populației românești în sudul Bihorului era indiscutabilă — n.n.) — se sublinia în același document —, *în mod necondiționat s-ar fi încurajat aceste tendințe ale naționalității române*“ (subl. ns.) (*Ibidem*, dos. 1/1871, f. 18). Este, deci, dezvăluit mecanismul unei hotărîri emise de la autoritățile statului dualist, care căutau să reducă drepturile populației românești, să-i interzică accesul la funcții în aparatul de justiție și în administrație.

mitru Ionescu în circumscripţia Beiuş şi Ioan Gozman în circumscripţia Aleşd[4].

Exprimîndu-şi acordul în ce priveşte desfiinţarea judecătoriilor din Vaşcău şi Ceica, comitatul transmitea — la 25 noiembrie 1876 — un raport Ministerului de interne, în care justifica în aceşti termeni situaţia: „Măsura este salutară din punct de vedere politic, întrucît este un mijloc în plus de a înăbuşi agitaţiile naţionale ale populaţiei româneşti"[5]. Prin urmare, era utilizată orice posibilitate pentru a anihila mişcarea politică a românilor crişeni, pentru a le restrînge drepturile.

Metodele practicate de autorităţi pentru a-şi concretiza unele din intenţiile lor erau diverse, de la ridicarea a numeroase obstacole în calea afirmării intelectualilor români — care vor fi conducători ai luptei naţionale — şi pînă la informările confidenţiale despre activitatea unor militanţi şi a stării de spirit a populaţiei. Scopul unor asemenea acţiuni ale aparatului administrativ era de a interveni la timp pentru înlăturarea aşa-ziselor „agitaţii antistatale", care nu erau altceva decît manifestări politice şi culturale, menite a întări rezistenţa la o sistematică şi reacţionară politică de deznaţionalizare, promovată cu tot mai multă insistenţă şi abilitate de către guvernanţi.

Autorităţile îi urmăreau cu sporită atenţie pe învăţătorii şi preoţii români, care erau consideraţi extrem de periculoşi pentru liniştea internă, datorită sentimentelor lor naţionale şi a modului cum activau pe plan cultural şi politic. Despre Nicolae Palladi din Borozel se afirma, spre pildă, că „înainte (de anul 1877 — n.n.) a luat parte activă la agitaţiile românilor, făcînd parte din partidul naţional în frunte cu Mocioni (Alexandru) şi, în general, era cunoscut ca un individ înflăcărat, neliniştit"[6]. La 14 martie 1882, un ordin al Ministerului de interne îi pretindea comitelui un raport despre starea de lucruri din comitatul Bihor, despre care era informat şi, ca atare, solicita explicaţii detaliate. În răspunsul confidenţial sînt consemnate următoarele: „Pe teritoriul comitatului (Bihor — n.n.), preoţii ortodocşi români sînt pătrunşi de *sentimente daco-române* ..., mai ales cei care locuiesc în zona limitrofă a judeţului în apropiere de comitatele Arad şi Zarand ... ; pot să afirm că în timp de pace starea de spirit (a populaţiei din părţile Beiuşului şi Beliului — n.n.) ... nu are urmări periculoase, însă în cazul unui război sau în caz de tulburări *va fi necesar să fie adusă armata* ... La Beiuş, Tinca şi Beliu să *fie adusă o armată permanentă,* care să asigure ordinea de stat"[7] (subl. ns.).

---

[4] *Ibidem,* dos. 2/1872, f. 3—4. De reţinut şi informaţia că I. Gozman, comisar guvernamental al drumurilor comitatului, era „foarte simpatizat de românii din partea locului", precum şi faptul că „Dumitru Ionescu — după opinia autorului raportului — este posibil să cîştige majoritatea de voturi".

[5] *Ibidem,* dos. 1/1876, f. 33.

[6] *Ibidem,* dos. 4/1877, f. 1—3.

[7] *Ibidem,* dos. 2/1882, f. 1—3.

Deci, era preconizată întărirea aparatului represiv, devreme ce alte mijloace nu se dovediseră eficiente[8].

Informaţiile secrete ale aparatului administrativ erau şi mai complete în timpul unor importante momente ale luptei pentru drepturi naţionale, cum au fost războiul pentru cucerirea independenţei de stat a României (1877—1878) şi mişcarea memorandistă. Cum despre acţiunile românilor bihoreni şi sprijinul dat de ei soldaţilor răniţi în bătăliile eroice de la Plevna, Rahova şi Smîrdan s-a mai scris[9], ne limităm la semnalarea unei mărturii necunoscute despre „agitaţia din rîndul studenţilor (români — n.n.) de la Academia de drept din Oradea"[10], care — vrînd să replice celor ce au făcut public entuziasmul lor la aflarea unor victorii ale armatelor otomane împotriva sîrbilor — au hotărît să trimită o telegramă de felicitare generalului Cerneaff, comandantul armatei de eliberare naţională a sîrbilor, exprimîndu-şi astfel solidaritatea cu lupta lor dreaptă pentru emancipare de sub dominaţia străină.

Importante documente arhivistice s-au păstrat din timpul evenimentelor memorabile ale mişcării memorandiste. Acestea au fost, în cea mai mare parte, valorificate ştiinţific[11]. Mai aducem doar cîteva clarificări şi menţiuni. Referindu-se la cei care — după opinia autorităţilor[12] — au participat la Conferinţa naţională de la Sibiu, din 23 iulie 1893 (Vasile Ignat, Anton Paladi, Paul Pop, Szilard Boiţ, Iosif Vulcan, dr. Ioan Buna, dr. Florian Duma, dr. Coriolan Pop, Nicolae Zigre, Iosif Roman, S. Duma, Ioan Ternovian şi Ioan Filimon[13]), comitele suprem al Bihorului îi atrăgea ministrului de interne atenţia asupra faptului că nu dispune de „dovezi potrivit cărora să poată afirma că au luat parte la mişcări de amploare sau la agitaţii în mod public"[14]. Cu alte cuvinte, nu avea motive să-i incrimineze, deşi i se cerea un asemenea lucru, pentru a-i intimida pe fruntaşii politici români.

---

[8] În raportul comitelui către Ministerul de interne, din 2 ianuarie 1885, se arată că în legătură cu Grigore Tămaş, ajutorul şefului oficiului cărţii funduare de pe lîngă tribunalul din Oradea, *„circulă zvonul că nutreşte sentimente daco-române"* (subl. ns.) (*Ibidem*, dos. 1/1884, f. 6).

[9] Teodor Neş, *Oameni din Bihor. 1848—1918*, Tip. Diecezană, Oradea, 1937, p. 162—164; Viorel Faur, *Ecouri bihorene ale războiului de independenţă*, în *Contribuţii la cunoaşterea istoriei Bihorului (II). Beiuşul cultural* (culegere de studii de acelaşi autor), Editura Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea, 1971, p. 75—84.

[10] Arh. St. O., *fond Prefectura judeţului Bihor*, Inv. 25, dos. 3/1876, f. 9, 11.

[11] Viorel Faur, *Mişcarea memorandistă în Bihor*, în *Banatica*, Reşiţa, 1977, p. 299—307.

[12] Comitele suprem al Bihorului afirmă că nu a „reuşit, cu toate investigaţiile făcute — prin intermediul preturii şi poliţiei — să stabilească *exact* evidenţa participanţilor din Bihor la Conferinţa Partidului Naţional Român din Transilvania, de la Sibiu, ţinută la 23—24 iulie 1893". Dar, în continuare, acelaşi precizează că: „Luînd în considerare însă evidenţa participanţilor la conferinţa care s-a ţinut tot la Sibiu în anul 1891, ajungem la concluzia că delegaţia şi în acest an a fost formată tot din aceeaşi membri, dar de la cine au primit împuterniciri, aceasta nu pot să aflu" (*Ibidem*, dos. 2/1893, f. 42—45).

[13] *Ibidem*, dos. 2/1893, f. 42—45.

[14] *Ibidem*.

Notabile sînt, de asemenea, informaţiile despre manifestările locuitorilor şi ale elevilor din Beiuş, despre care se trimisese anterior două relatări, însoţite de propuneri ce vizau temperarea stării de spirit existente. Într-un raport din 2 martie 1887, trimis ministrului de interne, se formulau opinii despre realităţile politice sud-bihorene: „În rîndul populaţiei din zona Beiuşului se observă — afirma comandantul secţiei a III-a de poliţie — o stare de agitaţie continuă în ultimul timp". Locuitorii din sate vorbesc, „pe drumuri ... şi la tîrguri", despre apropiata „oră a socotelilor", ca şi în legătură cu faptul că „va veni ziua"[15] lor, sau altfel spus va înceta stăpînirea străină asupra lor. Exista, aşadar, convingerea că „atunci nu va mai trebui să se plătească impozite şi că tot românul va fi domn"[16], adică va dispune de persoana şi de libertatea sa individuală. Pentru a fi cît mai argumentate aceste constatări, comandantul plutonului militar din Beiuş furniza informaţii şi mai amănunţite, de data aceasta despre întîmplări semnificative: „Pe pereţii clădirilor din oraşul Beiuş se pot citi afişe mobilizatoare în număr foarte mare: „*Deşteaptă-te române!*, *Să scuturăm jugul ... !*, *Sus române!*"[17]. Acelaşi serv docil al autorităţilor menţiona că „răspînditorii acestor chemări nu au fost descoperiţi, de asemenea nici agitatorii poporului, cu toate că au fost urmăriţi cu multă meticulozitate, dar, după toate presupunerile, aceştia provin din rîndul corpului didactic de la gimnaziu şi din rîndul tineretului". De altfel, o „atitudine provocatoare manifestă şi preoţii români, care dau dovadă de lipsă de patriotism"[18], adică nu sînt de acord cu politica de deznaţionalizare a românilor. Întemeindu-se pe aceste fapte, autorul raportului solicită trimiterea unor „forţe militare superioare"[19], de cel puţin două companii de infanterie. Deci, ca şi cu alte prilejuri, se făcea apel la mijloacele de constrîngere, care erau instrumentele cele mai eficace şi mai frecvent utilizate. Desigur, sporirea efectivelor militare nu avea ca efect imediat anularea factorilor politici locali, spiritul justiţiar al locuitorilor. În cel mai bun caz, era posibilă doar păstrarea temporară a iniţiativei, pentru ca în momentul oportun latenţele să ţîşnească cu putere, iar manifestările naţionale să fie şi mai energice.

Într-o scrisoare a preotului reformat din Beiuş[20], prin intermediul căreia îl defăima pe Mihail Pavel, sînt evidenţiate faptele cu conţinut naţional ale episcopului român, cu deosebire sprijinul acordat gimna-

[15] *Ibidem*, dos. 2/1887, f. 14—15.
[16] *Ibidem*.
[17] *Ibidem*
[18] *Ibidem*.
[19] *Ibidem*.
[20] Despre acesta, dr. Constantin Pavel scria că este „un vechiu şi neînpăcat duşman al şcolilor noastre de aici" (C-tin Pavel, *Şcoalele din Beiuş*, Tip. „Doina", Beiuş, 1928, p. 202). El nu s-a mulţumit doar să redacteze articole tendenţioase la adresa gimnaziului beiuşean — publicate în *Nagyvárad*, *Szabadság* şi *Nemzet* —, ci a transmis Ministerului cultelor şi instrucţiunii publice un lung raport, caracterizat prin o aversiune neobişnuită împotriva acestei instituţii şi un exacerbat naţionalism (Arh. St. O., *fond Prefectura judeţului Bihor*, Inv. 25, dos. 2/1889, f. 15—16).

ziului beiușean, atît de necesar în împrejurările[21] create de incidentul cu steagul de pe clădirea acestuia. Mihail Pavel s-a străduit să salveze caracterul național al școlii, opunîndu-se maghiarizării ei și neluînd în seamă ordinul ministrului cultelor și instrucțiunii publice de a pedepsi profesorii, destituindu-i ori mutîndu-i disciplinar. Dimpotrivă, în locul fostului director, Petru Mihuțiu, a fost numit Ioan Buteanu, care era unul din cei mai buni profesori, dar și realmente „periculos din punct de vedere al manifestării sentimentelor"[22] sale antidualiste.

Conform opiniei amintitului personaj, situația a rămas în esență neschimbată, deoarece „autoritățile nu vor avea posibilitatea să exercite influență asupra acestei instituții"[23], așa cum intenționaseră și cum sperau cei cîțiva răuvoitori din oraș[24]. De luat în considerație și faptul că Iosif Roman, avocatul domeniului beiușean, a declarat la o nuntă că „niciodată la gimnaziul din Beiuș nu au înflorit atît de puternic sentimentele daco-române ca în timpul episcopului Pavel"[25].

Informații inedite au fost depistate și în legătură cu frămîntările politice ale studenților români din Oradea, petrecute în toamna anului 1898[26]. Precedente ale acestora sînt semnalate documentar încă din 22 mai 1898, cînd — printr-o dispoziție a președintelui Consiliului de miniștri de la Budapesta — se pretindea o clarificare asupra unor chestiuni iscate de o corespondență apărută în ziarul *Concordia* (21 mai 1898), în care se relata despre faptul că „21 de studenți de la Academia de drept din Oradea, cu ocazia unui banchet, conduși de Lucian Bolcaș, au întocmit un *memoriu* în care se arată că studenții Academiei de drept din Oradea de naționalitate română și-au exprimat indignarea și protestul împotriva guvernului... pentru că a interzis aniversarea evenimentelor de pe Cîmpia libertății de la Blaj, din anul 1848"[27]. Acest memoriu urma să fie adus la cunoștința Ligii pentru unitatea culturală a românilor și conducătorilor tineretului român[28]. În raportul său din 21 iunie 1898, comitele

---

21 Pentru cunoașterea acestor împrejurări și a consecințelor pe care le-au avut asupra situației școlii vezi C-tin Pavel, *op. cit.*, p. 198—206.

22 Arh. St. O., *fond Prefectura județului Bihor*, Inv. 25, dos. 2/1889, f. 15—16.

23 *Ibidem.*

24 Dintre măsurile pozitive ale episcopului Mihail Pavel face parte și transferarea în alte posturi a profesorilor Vasile Leșianu, Teodor Roșiu și dr. Ioan Ardeleanu, „toți oameni de litere și pedagogi distinși" (C-tin Pavel, *op. cit.*, p. 206), autentice figuri ale vieții culturale beiușene.

25 Arh. St. O., *fond Prefectura județului Bihor*, Inv. 25, dos. 2/1889, f. 15—16. Sipos Imre, semnatarul documentului, îl roagă pe ministru să aprobe introducerea limbii maghiare ca limbă de propunere (predare) în gimnaziul beiușean. Gestul era tardiv, dar caracteristic pentru o anumită categorie de intelectuali, fiindcă la 2 iulie 1889, ministerul a dispus ca în clasele superioare ale școlii „toate materiile de învățămînt, afară de religiunea și l(imba) română, să se predea în limba maghiară" (C. Pavel, *op. cit.*, p. 207—208). În acest fel s-a dat o puternică lovitură importantului așezămînt școlar românesc din Beiuș.

26 Viorel Faur, *Aspecte ale luptei românilor din Crișana pentru drepturi naționale (1849—1914)*, p. 223—224; Teodor Neș, *op. cit.*, p. 189—197.

27 Arh. St. O., *fond Prefectura județului Bihor*, Inv. 25, dos. 2/1898, f. 8.

28 *Ibidem.*

suprem al Bihorului precizează că a făcut investigaţii, cu ajutorul poliţiei, însă acestea au fost întrerupte de izbucnirea unei epidemii în rîndurile studenţilor.

În momentul cînd a ajuns în posesia unor date sigure, înaltul funcţionar a expediat mai multe rapoarte (în 24, 25 şi 27 octombrie 1898) Preşedenţiei Consiliului de miniştri. Aflăm, prin urmare, că el nu „consideră reală ştirea referitoare la existenţa unui *club secret românesc* în Oradea“[29]. E drept însă că intelectualii români din oraş „se întîlnesc, ţin întîlniri în mai multe locuri: în restaurantul hotelului „Arborele Verde“, la locuinţele studenţilor români de la Academia de drept, la internatul „Nicolae Jiga“ şi la comitetul de organizare a concertelor. La întrunirile desfăşurate în primele două locuri participă uneori şi maghiari, iar la ultimile numai români. Întrunirile de la internatul „Nicolae Jiga“ pot fi — subliniază acelaşi — apreciate ca periculoase, fapt pentru care a luat legătura cu vicarul ortodox, pentru a fi interzise[30]. Rezultă, cu puterea evidenţei, că organele de supraveghere a populaţiei româneşti urmăreau pas cu pas activitatea acesteia, informînd cu promptitudine superiorii, pentru ca aceştia să poată dicta măsuri represive de eficacitate rapidă.

Un spaţiu întins în rapoartele respective este destinat prezentării întrunirii de la 13 octombrie 1898 a studenţilor români — la care au luat parte şi fruntaşii politici orădeni, ca dr. Aurel Lazăr şi dr. Nicolae Popovici —, cu care prilej Lucian Bolcaş, student în anul II, a rostit o cuvîntare, publicată parţial în ziarul *Tribuna* (nr. 213) din Arad. Se recunoaşte că „presa a făcut vîlvă în jurul acestei probleme“[31], cu scopul de a impune pedepsirea celor implicaţi. Comitele se vede nevoit să constate — dînd implicit o replică exagerărilor unei prese conservatoare — că „deşi cuvîntarea a avut un ton mai îndrăzneţ, nu este de considerat ca fiind antistatală. În consecinţă, nu este cazul — socoteşte el — să i se acorde o atenţie deosebită, pentru ca prin alte măsuri să se agraveze situaţia“[32]. Cu toată prudenţa manifestată de acest vîrf al ierarhiei locale, lucrurile au luat un curs dinamic, dezvăluind noi nedreptăţi comise împotriva lui Lucian Bolcaş, concomitent cu caracterul său dîrz şi cu o comportare de o exemplară demnitate naţională.

Interogat fiind de Consiliul profesoral al Academiei de drept, Lucian Bolcaş a declarat că prin discursul său nu a „făcut agitaţie antistatală sau antinaţională“[33]. Datorită manifestaţiilor organizate de elemente naţionaliste, care au exercitat în acest mod presiuni asupra conducerii Aca-

---

[29] *Ibidem*, f. 11.

[30] *Ibidem*, f. 44—52.

[31] *Ibidem*.

[32] *Ibidem*.

[33] *Ibidem*.

demiei, Lucian Bolcaş a fost rechemat în faţa Consiliului profesoral, împrejurare care a avut ca efect imediat adoptarea unei atitudini mai ferme şi neconciliante. „Cu această ocazie — se menţiona într-un raport —, (Lucian Bolcaş — n.n.) a avut o comportare mai provocatoare, deşi a afirmat din nou că el nu a adus jigniri... naţiunii maghiare şi a refuzat să semneze o declaraţie prin care să-şi exprime regretul cu privire la cele întîmplate, preferînd să aştepte sfîrşitul procedurii legale"[34]. Ca atare, a fost transmisă Ministerului cultelor şi instrucţiunii publice propunerea de eliminare a studentului Lucian Bolcaş, împrejurare care a stîrnit protestul celorlalţi studenţi români. Acţionînd solidar şi categoric, ei au riscat aceeaşi pedeapsă nemeritată, fiind eliminaţi, astfel că s-a ajuns la o rezistenţă energică a tineretului studios român şi chiar la critici ale tineretului universitar din diferite centre europene. Episodul de la Oradea, care declanşase o mişcare politică a tineretului, a fost unul din evenimentele remarcabile ale vieţii politice a Bihorului, de certă rezonanţă publică şi de filiaţie directă din mişcarea memorandistă.

La începutul veacului al XX-lea, mişcarea naţională a românilor bihoreni va înregistra momente de reală intensitate, cum au fost cele din anii 1905 şi 1907, dezvăluind orientarea ei neabătută în direcţia emancipării de sub dominaţia străină şi înfăptuirea unităţii naţionale, obiectivele fundamentale ale luptei românilor de dincoace de Carpaţi. S-a configurat, deci, o perfectă continuitate şi o racordare firească la manifestările populaţiei româneşti din Transilvania, trecîndu-se la o activitate politică mult mai dinamică, situaţie care a determinat autorităţile statului dualist austro-ungar să apeleze la forţă şi măsuri de supraveghere permanentă a acţiunilor culturale şi politice româneşti, exercitîndu-se astfel presiuni asupra desfăşurării lor, fără să se poată însă toci rezistenţa la asemenea tentative împotriva libertăţii de exprimare şi afirmare a drepturilor naţionale. Cu toate încercările guvernanţilor — mai insistente din primii ani ai guvernării dualiste — de a anihila lupta românilor pentru eliberare naţională şi unitate, acestea n-au avut rezultatul scontat, deoarece împlinirea unui act de justiţie istorică nu putea fi împiedicată cu nici un mijloc coercitiv, fapt demonstrat de evoluţia evenimentelor.

---

[34] Autorul raportului precizează faptul că amintitul consiliu profesoral a fost surprins de declaraţia lui D. Bolcaş şi de „unele expresii din cuvîntarea publicată în *Tribuna*, care au fost considerate prea tari" *(Ibidem)*, astfel că a luat hotărîrea de a-i aplica o sancţiune exemplară. Referitor la părăsirea „în masă a sălilor de curs" de către studenţii români, se arată că ei absentează datorită unei afirmaţii făcute de Bozoky Alajos, ceea ce este parţial adevărat, fiindcă principalele motive constau în modul cum a fost tratat colegul lor şi nedreptăţile pe care au fost nevoiţi să le îndure pe parcursul anilor de studii. Se vorbeşte chiar de o „insultare verbală a studenţilor români, la care aceştia au răspuns prin părăsirea sălii" *(Ibidem)* de cursuri. Pentru a linişti spiritele, conducerea Academiei le-a permis studenţilor români să lipsească trei zile.

MANIFESTATIONS POLITIQUES DE LA POPULATION ROUMAINE DE BIHOR ENTRE 1870—1905

(Résumê)

Faisant appel à une information documentaire inédite, les auteurs se réfèrent à une des plus significatives manifestations politiques des Roumains de Bihor de la période 1870—1905. Ainsi, on introduit en circuit scientiphique de nouvelles dates concernant l'activité des militants politiques de Bihor pour la défense et l'affirmation des droits nationaux, mettant l'accent sur les actions des années du mouvement du *Memorandum* (1892—1894) et de la décennie suivante. De même, on relève l'attitude des étudiants roumains de l'Académie de droit de Oradea, qu'en 1898 se concrétisa en un moment de référence de la lutte nationale.